

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МЕДИЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ НАМН УКРАЇНИ»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Державної установи

Інститут травматології та ортопедії НАМН України

Доктор медичних наук, професор

Поляченко Ю.В.

«25» травня 2021 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Діагностика та лікування травм та захворювань кисті»

ВД 2.1.19

Підготовки докторів філософії

14.01.21 – травматологія та ортопедія

в аспірантурі ДЕРЖАВНОЇ УСТАНОВИ

«ІНСТИТУТ ТРАВМАТОЛОГІЇ ТА ОРТОПЕДІЇ НАМН УКРАЇНИ»

КИЇВ 2021

ВСТУП

Хірургія кисті в сучасній медицині виділена в окрему вузьку спеціальність, що зумовлено великою кількістю різноманітних дрібних, але дуже важливих анатомічних структур. Хірург кисті – це спеціаліст, який використовує в своїй роботі елементи травматології та ортопедії, судинної хірургії, мікросудинної хірургії, нейрохірургії, пластичної хірургії та реабілітації.

Оволодіння базовими навичками в хірургії кисті дозволить спеціалісту покращити результати хірургічного лікування хворих з травмою кисті, що підвищить рівень первинної допомоги в тих випадках, де це можливо, та зменшить кількість ускладнень на основі диференційованого підходу та етапного лікування хворих.

Багаторічний досвід відділу мікрохірургії та реконструктивної хірургії верхньої кінцівки поряд із сучасним світовим досвідом, який втілюють в свою повсякденну роботу спеціалісти клініки, а також наявність бази для досліджень та лікування хворих дозволяє проводити комплексне лікування з досягненням максимального результату.

Робочу програму навчальної дисципліни «Діагностика та лікування травм кисті» для підготовки докторів філософії за освітньо-науковою програмою підготовки докторів філософії в аспірантурі Державної установи «Інститут травматології та ортопедії Національної академії медичних наук України» з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 Медицина (спеціалізація «Ортопедія і травматологія») розглянуто та затверджено на засіданні вченої ради від 25 травня 2021 року, протокол №7.

Розробники:

Безуглий А.А. – кандидат медичних наук, пров. наук. співробітник відділу мікрохірургії та реконструктивно-відновлювальної хірургії верхньої кінцівки ДУ «ІТО НАМН України»;

Страфун С.С. – член-кор. НАМН України, керівник відділу мікрохірургії та реконструктивно-відновлювальної хірургії верхньої кінцівки ДУ «ІТО НАМН України», д.мед. н., проф.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Загальний обсяг кредитів – 3.

Загальний обсяг годин 90: 30 годин лекцій, 21 годин практичних занять, 15 години консультацій та 24 години самостійної роботи.

Рік підготовки – II-III -й.

Види навчальних занять – лекція, практичне заняття, консультація. Вид оцінювання – іспит.

Програма

включає 4 змістових модулів, поєднаних у логічну структурну схему:

Змістовний модуль 1. Особливості діагностики та лікування ушкоджень сухожилків згиначів та розгиначів пальців кисті.

Змістовний модуль 2. Особливості діагностики та лікування переломів п'ясних кісток та фаланг пальців.

Змістовний модуль 3. Особливості діагностики та лікування поліструктурних уражень кисті.

Змістовний модуль 4. Особливості діагностики та лікування захворювань кисті.

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1.1. Мета навчальної дисципліни «22» — формування та розвиток здатності до розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та дослідницько-інноваційної діяльності з акцентом на оволодінні особливостями лікування травм та захворювань кисті.

1.2. Завданням навчальної дисципліни є:

вивчення клінічної, рентгенологічної анатомії кісток зап'ястка та фаланг пальців;

вивчення функціональної анатомії власних м'язів та біомеханіки кисті;

вивчення класифікації травм кисті;

вивчення особливостей діагностики та лікування відкритих та закритих ушкоджень травм кисті;

засвоєння основ допомоги при травмах кисті;

вивчення особливостей переломів та вивихів кісток п'ястка та їх наслідків, варіантів консервативного та оперативного лікування;

вивчення особливостей переломів та вивихів фаланг пальців кисті та їх наслідків, варіантів консервативного та оперативного лікування;

ознайомлення з особливостями хірургічного лікування при застарілих травмах сухожилків на кисті;

покази для консервативного та оперативного лікування травм сухожилків та переломів кісток кисті;

закриття дефектів тканин на кисті;

діагностика та лікування тунельних синдромів на кисті (стенозуючі лігаментити, компресійно-ішемічні невропатії);

діагностика та лікування хвороби Дюпюїтрена;

малоінвазивні технології в хірургії кисті

сучасні концепції знеболення в хірургії кисті

1.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких

сприяє дисципліна.

У результаті вивчення даної дисципліни слухачі мають знати:

Поняття про топографічну та функціональну анатомію кисті;

Особливості відкритих та закритих травм кисті;

Класифікацію травм кисті, їх характеристику;

Організаційні особливості первинної допомоги при ушкодженні різних структур кисті;

Об'єми хірургічної допомоги при травмах кисті на різних етапах лікування;

Класифікацію ушкоджень сухожилків згиначів та розгиначів в залежності від зони ураження;

Діагностику закритих травм кисті та тактику їх лікування;

Тактику та методи хірургічного лікування переломів та переломовивихів фаланг пальців кисті;

Особливості ведення хворих після відновлення сухожилків згиначів та розгиначів;

Принципи етапного лікування при застарілих ушкодженнях на кисті;

Диференційованому підходу в знеболенні втручань на кисті.

Вміти:

- встановити діагноз при ушкодженні структур та захворюваннях кисті;

- надавати першу медичну допомогу при закритих травмах кисті;

- диференційовано підходити до лікування переломів та ушкоджень сухожилків

- визначати техніку і термін хірургічної обробки ран кисті та пальців, особливості первинної обробки ран в залежності від характеру та локалізації поранення;

- лікувати застарілі ушкодження структур кисті;

- лікувати захворювання кисті;

- сформувати комунікативні навички:

встановлювати необхідні відповідні зв'язки для виконання науково-дослідних робіт з урахуванням медико-біоетичних норм;

зрозуміле донесення інформації у фаховому середовищі та інших суспільних групах;

- вміння передбачати участь та залучати наукових працівників інших наукових установ, клінік різних форм власності для виконання фрагментів наукових проєктів;

автономність та відповідальність:

- бути відповідальним за своєчасне оволодіння новими знаннями, за покращення результатів власної наукової та педагогічної діяльності;
- відповідальність щодо дотримання етичних норм, дотримання принципів академічної доброчесності;
- відповідальність за достовірність інформації, що презентується;
- вміння працювати автономно і одночасно в команді фахівців.

Дисципліна забезпечує набуття аспірантами таких компетентностей:

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати комплексні проблеми професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності в галузі охорони здоров'я, медицини (ортопедії та травматології), проводити власне наукове дослідження, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та /або професійної практики в галузі охорони здоров'я.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК1 Здатність до вдосконалення та розвитку власного інтелектуального та загальнокультурного рівня, оволодіння новими знаннями при вирішенні дослідницьких і практичних завдань, здатність

до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та оцінки сучасних наукових досягнень.

ЗК2 Здатність на основі наукового пошуку виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати нові ідеї, обґрунтувати власні оригінальні концепції.

ЗК4 Здатність планувати, здійснювати особистий та професійний розвиток як науковця та демонструвати вміння досягати поставлених завдань і взятих обов'язків, здатність проведення самостійних досліджень на сучасному рівні, освітньої діяльності.

ЗК5 Здатність розробляти наукові проекти, уміння формулювати та визначати відповідні задачі, розробляти шляхи їх розв'язання, уміння формувати команду дослідників для вирішення локальної задачі, складати пропозиції щодо їх рішення.

Спеціальні (фахові) компетентності(СК):

СК2 Здатність до опрацювання та критичного осмислення літературних джерел, розуміння природи медичних теорій, гіпотез і тлумачень, перевірки висновків, гіпотез інших дослідників за науковим напрямом дослідження в галузі медицини.

СК3 Здатність до використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, сучасного наукового обладнання та наукових методів дослідження в медицині (ортопедії та травматології).

СК5 Вміння презентувати, обґрунтовано відстоювати результати власних досліджень, формулювати власну думку під час виступів, дискусій, спілкування у фаховому середовищі з проблем ортопедії та травматології.

СК6 Здатність ефективно використовувати отримані результати наукових досліджень в науковій, освітній і практичній діяльності, передбачати результати їх впровадження в галузі охорони здоров'я.

СК7 Здатність розрізняти різні рівні медичного аналізу, формулювати медичні узагальнення на основі діагностичних даних,

обирати методики для різних типів діагностичних досліджень.

СК8 Здатність розуміти та пояснювати патологічні процеси, які формуються в нервовій системі, методи їх діагностики та лікування, аналізувати особливості впровадження діагностичних та лікувальних технологій при ортопедо-травматологічній патології у різних вікових та нозологічних групах хворих.

СК9 Здатність збирати дані, будувати діагностично-лікувальну концепцію, аналізувати, систематизувати та презентувати отримані дані, використовувати загальнонаукові, медичні методи, пов'язані з ортопедо-травматологічною практикою для провадження ефективної та безпечної наукової і практичної діяльності.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1. Особливості діагностики та лікування ушкоджень сухожилків згиначів та розгиначів пальців кисті.

Тема 1: Ушкодження сухожилків на кисті та особливості травми згиначів пальців кисті

Діагностика ушкоджень сухожилків – клінічні дослідження, інструментально лабораторні методи.

Ушкодження сухожилків згиначів. Епідеміологія. Механізм травми. Класифікація.

Характер і терміни первинної обробки ран і первинного шва.

Відпрацювання хірургічної тактики при шві сухожилків у різних зонах.

Рання рухова реабілітація та особливості ведення у післяопераційному періоді.

Помилки та ускладнення в хірургії сухожилків. Клінічний перебіг ускладнень та тактика їх вирішення.

Принципи лікування в застарілих та ускладнених випадках. Пластика сухожилків та етапне лікування.

Особливості технічного забезпечення операцій, методи анестезії;

Відпрацювання практичних навичок на макетах. Асистенція на оперативних втручаннях. Вивчення програм реабілітації та відновлення рухів при різних видах ушкоджень сухожилків при консервативному та оперативному лікуванні.

Тема 2: Особливості ушкодження та лікування сухожилків розгиначів пальців кисті

Ушкодження сухожилків розгиначів. Епідеміологія. Механізм травми. Класифікація.

Показання до консервативного та оперативного лікування при ушкодженнях сухожилків розгиначів;

Диференційований підхід, тактика та способи хірургічного і консервативного лікування при відкритих та закритих ушкодженнях сухожилків розгиначів пальців кисті в різних зонах; Визначити покази та протипокази до хірургічних втручань при закритих та відкритих ушкодженнях сухожилків. Накладення сухожилкового шва на муляжі сухожилка. Виконання черезкісткового шва сухожилка до нігтьової фаланги. Виконання провідникової анестезії на муляжі за допомогою нейростимулятора.

Змістовний модуль 2. Особливості діагностики та лікування переломів п'ясних кісток та фаланг пальців.

Діагностика переломів п'ясних кісток та фаланг пальців кисті на рентгенограмах

Виконання остеосинтезу кісток кисті на муляжі

Монтаж шпигцевого АЗФ на палець на муляжі

Змістовний модуль 3. Особливості діагностики та лікування поліструктурних уражень кисті.

Тема 1: Поліструктурні травми кисті

Класифікація та оцінка тяжкості поліструктурних ушкоджень кисті;

Принципи етапного лікування при поліструктурних ушкодженнях кисті;

Поняття первинної допомоги, першої лікарської допомоги, кваліфікованої медичної допомоги, спеціалізованої допомоги – діагностика, хірургічне лікування.

Тема 2: Закриття дефектів покривних тканин на кисті

Класифікація клаптів;

Особливості технічного забезпечення операцій;

Покази для використання різних видів клаптів на кисті.

Змістовний модуль 4. Особливості діагностики та лікування найбільш розповсюджених захворювань кисті.

Тема 1 Діагностика та лікування тунельних синдромів

- Діагностика больового синдрому кисті;
- Діагностика функціональних порушень кисті;
- Діагностика та лікування хвороби Нотта;
- Діагностика та лікування хвороби Де Кервена;
- Діагностика та лікування інших стенозуючих лігаментитів;
- Діагностика та лікування компресійно-ішемічних невропатій які (синдром карпального каналу, синдром каналу Гійона, кубітальний синдром, лацертус-синдром);

Тема 2 Діагностика та лікування контрактури Дюпюїтрена. Роль малоінвазивного лікування.

3. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«Діагностика та лікування травм та захворювань кисті»

Тема	Кількість годин				Самостійна робота
	Лекції	Практичні	Семінари	Консультації	
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Особливості діагностики та лікування ушкоджень сухожилків згиначів та розгиначів пальців кисті.					
1 Ушкодження сухожилків на кисті та особливості травми згиначів пальців кисті.	3	3		2	3
2 Особливості ушкодження та лікування сухожилків розгиначів пальців кисті	3	3		2	3
Разом за змістовим модулем	6	6		4	6
Змістовий модуль 2. Особливості діагностики та лікування переломів п'ясних кісток та фаланг пальців					
1. Особливості діагностики та лікування переломів п'ясних кісток та фаланг пальців.	6	3		2	3
Разом за змістовим модулем	6	3		2	3
Змістовий модуль 3. Особливості діагностики та лікування поліструктурних уражень кисті.					
1. Поліструктурні травми кисті	6	3		2	3
2. Закриття дефектів покривних тканин на кисті	6	3		3	6
Разом за змістовим модулем	12	6		5	9
Змістовий модуль 4. Особливості діагностики та лікування захворювань кисті.					
1. Діагностика та лікування тунельних синдромів	3	3		2	3
2. Діагностика та лікування контрактури Дюпюїтрена. Роль малоінвазивного лікування	3	3		2	3
Разом за змістовим модулем	6	6		4	6
Всього: год. (5 кредитів)	30	21		15	24

4. ОЦІНЮВАННЯ

рівня теоретичної підготовки за дисципліною передбачає складання екзамену

Загальна оцінка з дисципліни: шкала оцінювання національна та ECTS

Оцінка в балах	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за шкалою ECTS	
90 – 100	Відмінно	A	відмінно
82-89	Добре	B	добре (дуже добре)
75 – 81		C	добре
64 – 74	Задовільно	D	задовільно
60-63		E	задовільно (достатньо)
35 – 59	Незадовільно	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
1-34		F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

5. ПИТАННЯ ДЛЯ КОНТРОЛЮ

1. Ушкодження сухожилків згиначів. Механізм травми. Клінічні дослідження, інструментальні методи дослідження. Класифікації. Шляхи профілактики травматизму.
2. Ушкодження сухожилків розгиначів. Механізм травми. Клінічні дослідження, інструментальні методи дослідження. Класифікації. Шляхи профілактики травматизму;
3. Алгоритм надання першої медичної допомоги при відкритих травмах сухожилків згиначів та розгиначів пальців кисті. Принципи диференційованого підходу до лікування в залежності від механізму травми та зони ушкодження. Показання до консервативного та оперативного лікування при ушкодженнях сухожилків розгиначів;
4. Алгоритм надання першої медичної допомоги при закритих травмах сухожилків згиначів та розгиначів пальців кисті. Диференційований підхід до лікування в залежності від зони ушкодження. Принципи індивідуального ортезування для закритих ушкоджень сухожилків розгиначів.
5. Регенерація сухожилків. Загальні принципи ранньої рухової реабілітації та її особливості після шва сухожилків згиначів і розгиначів.
6. Первинний та вторинний шов сухожилка. Класифікації та види швів. Характер і терміни первинної обробки ран і первинного шва. Хірургічної тактика при шві сухожилків у різних зонах.
7. Особливості технічного забезпечення операцій на сухожилках. Помилки та ускладнення в хірургії сухожилків. Клінічний перебіг ускладнень та тактика їх вирішення. Принципи лікування в застарілих та ускладнених випадках. Пластика сухожилків та етапне лікування. Методи анестезії;
8. Переломи кісток кисті. Механізм травми. Клінічні дослідження, інструментальні методи дослідження. Класифікації.
9. Принципи диференційованого підходу до лікування переломів кісток кисті. Показання до консервативного та оперативного лікування;

10. Регенерація кісток. Загальні принципи ранньої рухової реабілітації після переломів.
11. Особливості технічного забезпечення операцій на кістках. Помилки та ускладнення при операціях на кістках. Клінічний перебіг ускладнень та тактика їх вирішення. Принципи лікування в застарілих та ускладнених випадках.
12. Поліструктурні травми кисті. Механізм травми. Клінічні дослідження, інструментальні методи дослідження. Класифікації.
13. Класифікація та оцінка тяжкості поліструктурних ушкоджень кисті; Принципи етапного лікування при поліструктурних ушкодженнях кисті;
14. Поняття первинної допомоги, першої лікарської допомоги, кваліфікованої медичної допомоги, спеціалізованої допомоги – діагностика, хірургічне лікування.
15. Принципи лікування дефектів покривних тканин на кисті. Класифікація клаптів та покази для їх використання. Особливості технічного забезпечення операцій;
16. Загальні принципи діагностики та лікування тунельних синдромів. Діагностика больового синдрому кисті; Діагностика функціональних порушень кисті;
17. Діагностика та лікування хвороби Нотта, хвороби Де Кервена та інших стенозуючих лігаментитів;
18. Діагностика та лікування компресійно-ішемічних невропатій (синдром карпального каналу, синдром каналу Гійона, кубітальний синдром, лацертус-синдром);
19. Діагностика та лікування контрактури Дюпюїтрена. Роль малоінвазивного лікування.

6. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Лікування закритих ушкоджень сухожилків розгиначів.
2. Лікування відкритих ушкоджень сухожилків згиначів та розгиначів.
3. Регенерація сухожилків

4. Переломи та переломовивихи кісток кисті
5. Поліструктурні травми кисті.
6. Закриття термінальних дефектів пальців кисті
7. Тунельні синдроми кисті
8. Контрактура Дюпюїтрена та види лікування.

7. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Навчальна література відповідно до переліку рекомендованої до вивчення літератури.

Мультимедійні презентації відповідно до теоретичного курсу.

Науково-методичне забезпечення навчального процесу передбачає: державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з вибіркової дисципліни. Заняття у профільних відділеннях.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. А. с. 1801398 СССР, МКИ 5 А 61В17 / 56. Способ наложения шва сухожилия / Д. К. Несен, И. Н. Куринный. – заявл. 19. 03. 91; опубл. 15.03. 93, Бюл. № 10. – 3 с.
2. Белоусов А. Е. Пластическая, эстетическая и реконструктивная хирургия. / Александр Евгеньевич Белоусов. – СПб.: Гиппократ, 1998. – 744 с.
3. Бойчев Б. Хирургия кисти и пальцев / Б. Бойчев, В. Бошков, И. Матев. – София, 1971. – С.316.
4. Волкова А.М. Хирургия кисти / А. М. Волкова. – Екатеринбург: Уральский рабочий, 1991. – Т1. – 300 с.
5. Голубев И.О. Восстановление подвижности сухожилий сгибателей пальцев кисти в зоне фиброносиновидных влагалищ: Автореф дис...канд. мед. наук. - Иваново, 1997. - С. 9-35
6. Дрюк Н. Н. Лечение и реабилитация больных с застарелым повреждением сухожилий сгибателей пальцев кисти в критической зоне / Н. Н. Дрюк, В. И. Гайович, С. С. Страфун // Вест. орт. и травм. им. Н.Н.Приорова. – 1996. – №2. – С. 31–35.
7. Золотов А.С. Способ документирования результатов сухожильного шва и проблема оценки исходов лечения / А. С. Золотов // Вестник ортопедии и травматологии им. Н.Н.Приорова. – 2003, №2. – С. 67–70.
8. Золотов А.С. Универсальный сухожильный шов / А. С. Золотов // Вестник ортопедии и травматологии им. Н.Н.Приорова. – 1996, №2. – С. 66–67.
9. Золотов А.С. Комплексное хирургическое лечение повреждений сухожилий сгибателей пальцев кисти с использованием петлевого шва : Дис... д-ра наук: 14.00.27 / Золотов Александр Сергеевич. – Владивосток, 2003. – С. 132
10. Клюквин И.Ю. Травмы кисти / И.Ю.Клюквин, И.Ю.Мигулева, В.П.Охотский // М.:«ГЭОТАР-Медиа». – 2009. – 188 с.
11. Куринний І. М. Наслідки поліструктурної травми верхньої кінцівки та їх хірургічне лікування: Дис... д-ра наук: 14.01.21 / Ігор Миколайович Куринний. – 2009. – С.

12. Науменко Л.Ю. Восстановление сухожилий сгибателей пальцев кисти при повреждениях в «критической зоне» в условиях ранней функциональной нагрузки / Л. Ю. Науменко, Р. И. Дараган // Вторая юбилейная научно–практическая международная конференция: Тезисы докладов. – М.: Изд–во РУДН, 2005. – С. 153–156
13. Нельзина З. Ф. Неотложная хирургия открытых повреждений кисти / З. Ф. Нельзина, Т. Н. Чудакова. – Минск.: «Навука и Тэхніка», 1994. – 239 с.
14. Стан та структура інвалідности у хворих з наслідками травми верхньої кінцівки / С. С. Страфун, І. М. Курінний, А. А. Безуглий [та ін.] // Літопис травматології та ортопедії. – 2003. – № 3–4. – С. 95–99.
15. Страфун С.С. Спосіб виконання зворотного черезкісткового шва сухожилка/ С.С.Страфун, А.А.Безуглий, В.В.Гайович //Патент на корисну модель № 50065 UA. МПК А61В 17/56 / ДУ "Інститут травматології та ортопедії АМН України" № u2009 11864; Заявл. 20.11.2009. Опубл. 25.05.2010, Бюл. № 10. – 2010
16. Страфун С.С. Спосіб фіксації термінальної частини сухожилка розгинача пальців кисті / С.С.Страфун, Безуглий А.А., Хименко С.О. // Патент на корисну модель № 63784 UA МПК (2011.01) А61В 17/56 ДУ "Інститут травматології та ортопедії АМН України" (UA) № u201101969; Заявл. 21.02.2011; опубл. 25.10.2011, бюл. 17. - 2011
17. Ускладнений перебіг медичної реабілітації при застарілих ушкодженнях сухожилків згиначів пальців кисті / С. С. Страфун, І. М. Курінний, С. В. Тимошенко [та ін.] // Вісник ортопедії, травматології та протезування. – 2004. – №4. – С 11–15.
18. Voeckstyns E.H., Michael E. H. Fractures of the Hand and Carpus: FESSH 2018 Instructional Course Book 1st Edition, Kindle Edition. by Michel. Thieme. – 2018. - P. 290
19. Green's Operative Hand Surgery: 2-Volume Set 8th Edition by Scott W. Wolfe MD, William C. Pederson MD, Scott H. Kozin MD, Mark S Cohen MD. - Elsevier - 2021. P. 2400
20. Kaplan E. B. Functional and surgical anatomy of the hand / E. B. Kaplan. – М. Spinner. – Philadelphia: Lippincott. – 1984. – P. 433.